

Josip Lisac
Zadar

LEKSIČKE ZNAČAJKE ČAKAVSKIH DIJALEKATA

UDK 806.87.801.1

Rad primljen za tisak 30. lipnja 1991.

Čakavska rič, Split 1991, br. 2.

Iako je u leksikografskoj obradbi čakavskog narječja učinjeno više nego u prikupljanju leksika ostalih hrvatskosrpskih skupina dijalekata¹, ipak još nemamo djela u kojem bi bio zabilježen čakavski leksik sa cjelokupnoga čakavskog terena. Štoviše, s terenâ znatnih prostiranja nemamo niti kakvih skromnih zbirki riječi, pa je već otuda posve jasno kako je pružanje pregleda i sažeta karakterizacija leksičkih značajki čakavskih dijalekata vrlo otežano. Doduše, s mnogih područja postoje opisi govornoga stanja, etnološki zapisi ili ostvarenja dijalektalne književnosti, što znači da se stvarna slika prostornoga leksičkog variranja, uz ograničenja i stanovit oprez, često ipak može ustanoviti. Otuda ne proizlazi kako bismo situacijom mogli biti zadovoljni: još je puno zadataka neobavljeno. Pritom mislim i na prikupljanje čakavskoga leksika i na njegovo što adekvatnije proučavanje, uključujući i etimološko. Zapravo, u izgledu je i relativno brzo popravljjanje uvida u mnoga čakavska, pa i ostala hrvatska odnosno uopće hrvatskosrpska, leksička i druga jezična obilježja, a sve je to povezano s izradbom atlasâ, Srpskohrvatskoga i Općeslavenskoga, među kojima su pojedini svesci Općeslavenskoga lingvističkog atlasa nedavno (godine 1988) počeli izlaziti. Također je bitno pokretanje projekta *Rječnik čakavskoga narječja* (kao i *Rječnik kajkavskoga narječja*) u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti.² Međutim, i dalje možemo mnogo očekivati i od individualnih nastojanja, poglavito tamo gdje za takav rad postoje osobite pogodnosti, npr. kada netko izrađuje dijalektalni rječnik kao izvorni govornik.

U ovom leksikološkom poslu naročito nas zanima horizontalna (tj. prostorna) diferencijacija, ali uvijek u određenoj mjeri moramo voditi računa o tom kada je dijalekatski zapis nastao (da ne bismo uspoređivali kao istodobne upravo raznov-

remene podatke), te o vertikalnoj diferencijaciji, tj. o generacijski, socijalno ili profesionalno uvjetovanim razlikama unutar određenoga jezičnog sistema.³ Sve je to naročito važno zbog općenito poznatoga i za periferiju karakterističnoga čakavskoga čuvanja arhaizama, ali i zbog jezičnoga miješanja, uvjetovanoga rubnim položajem čakavskoga prostora.

Nema sumnje da je čakavsko narječje moguće dijeliti na dijalekte prema različitim kriterijima, pa su, dakle, mogući i različiti rezultati. U posljednje doba autoritativno je podijeljena čakavština na tri grupe⁴, sjeverozapadnu (s neocirkumfleksom u primjerima tipa *gîne*, *čûje* odnosno *stâri*, *mâlî*), centralnu (u kojoj nema neocirkumfleksa a refleksi *jata* je ikavsko-ekavski prema zakonu Meyera i Jakubinskoga) te jugoistočnu, karakteriziranu ikavskim refleksom *jata* svagdje osim na Lastovu koje ima jekavski refleks *jata*. No već je uvelike u običaju djelidba čakavštine na šest dijalekata⁵, pa ćemo se nje i mi pridržavati, svakako vjerujući kako klasifikacija i karakterizacija dijalekata ima ozbiljnu znanstvenu vrijednost⁶ te da dijalekti — unatoč njihovoj apstraktnosti i realnosti izoglosa — ipak predstavljaju »stanovitu realnost«.⁷

Većinom su dijalekti obilježeni različitošću refleksâ *jata*: sjevernočakavski je ekavski, srednjoločakavski ikavsko-ekavski, južnočakavski ikavski, lastovski jekavski; jugozapadni istarski jedini je štakavski, dok je buzetski na specifičan način povezan sa slovenskim jezikom (uostalom, kao što osobito lastovski i jugozapadni istarski dijalekt imaju osobina zajedničkih sa štokavštinom), a očuvana je u njemu i fonološka individualnost *jata*, svakoga naglašenog u zapadnoj polovici a kratkoga naglašenog u istočnoj polovici te zone.⁸

Posve je naravno da se na osnovi otvorenoga sustava (kao što je leksik) ne klasificiraju dijalekti, pa je samim time sažeta obradba leksičkih značajki čakavskih dijalekata vrlo težak posao.

I.

Buzetski dijalekt jedinica je neobično izrazite unutarnje diferencijacije⁹, s time da prema sjeveru raste broj slovenskih a prema jugu čakavskih osobina, oboje uvjetno rečeno. Na jugu dijalekta, kako je opravdano za Draguč ustanovio Ivić¹⁰, nalazimo i leksik čakavske boje (*kâmik*, *utâc* »otac«, *puli* »kod«, *šenâc* »uš«, *vâje* »odmah«, *vêli*) i primjere pretežno slovenske (*Yôrko* »toplo«, *hiš* f. »kuća«, *lünâ* »mjeseć na nebu«, *nubên* »nijedan«, *slâp* »rdav«), ali dominira zajednički čakavsko-slovenski leksik (*brâjda* »loza«, *čûda* »mnogo«, *daš* »kiša«, *dêlo* »posao«, *yât* »zmija otrovnica«, *jûtri* »sutra«, *utrök* »dijete«, *sascî* »dojke«, *važyât* »užeći«). Takva ocjena u načelu je vrlo utemeljena, ali poneki primjer (kao što je poglavito *hiša* ili slično) svojim bi rasprostiranjem vjerojatno podrazumijevao drugačiju klasifikaciju.¹¹ Na buzetskom području (pa i drugdje u Istri, usp. I. Popović, 1956, str. 140) vrijedi izreka, poslovice: *Sâka vôs jîmo sôj yb's* (Sveti Donat)¹², tako da su i leksičke neujednačenosti brojne: »bubreg« je *bûbrig*^x u Brestu na sjeveru dijalekta, dok je nešto južnije u Draščićima (Sveti Martin) *ubjîsto*, a u Nugli istočno od Buzeta *jîstu*;¹³ inače primjeri tipa *isto* dolaze još u sjevernočakavskom i u srednjoločakavskom dijalektu, također i u slovenskom jeziku.¹⁴ U Brestu imamo *křv*, dok je u Draščićima i u Svetom Donatu *kri*, a u Nugli *kř*.¹⁵ Uz *utâc* u Nugli (i u Draguču, kako smo već vidjeli) imamo *ûca* u Račicama na krajnjem jugu (odakle je poznati čakavski dijalektalni pjesnik Miroslav Sinčić) i u Draščićima, odnosno *ôca* u Bres-

tu.¹⁶ Mnogi primjeri vrlo su rasprostranjeni na ostalom čakavskom prostoru, pa donekle i na štokavskom, npr. *ĵđdan* (Blatna Vas) »ljut«¹⁷ ili slično dolazi još u jugozapadnom istarskom, sjevernočakavskom, srednjočakavskom i južnočakavskom dijalektu.¹⁸ Slično je primjer *lăčŭn* ili sl. nazočan u svim čakavskim dijalektima, pa i ponegdje izvan čakavskoga prostora.¹⁹ Potvrda *petêh* (Blatna Vas)²⁰ ili slično dolazi u svim čakavskim dijalektima osim u lastovskom; naime, na južnočakavskom sjeveru²¹ uz redovno *pivăc* imamo i *pêteh* »pijetao (ostavljen) za rasplod« i *petešić* (prema mom materijalu). Na čakavskom krajnjem jugu (Korčula, Pelješac) dolazi *kôkot* (S. Zajceva, 1967, str. 87), što možemo usporediti sa središnjim govorom belokrajinskoga tipa u Sloveniji (F. Ramovš, 1935, str. 141), gdje je također zabilježeno *kôkot* a *kôkot* dolazi i na području Duge Rese (srednjočakavski dijalekt), ali ne redovito: uz Kupu imamo *pêteh* (M. Perušić, 1986, str. 47, 55). Također imamo *kôkot* i u Generalskom Stolu između Ogulina i Karlovca (P. Ivić, 1961, str. 201). Zanimljiv je primjer *ŭvăs* »zob« (Blatna Vas; P. Ivić, 1963, str. 230), koji u tom značenju osim u slavenskom dolazi još u buzetskom čakavskom i u goranskom kajkavskom dijalektu, a baš su to dijalekti s jakim slovenskim utjecajem (J. Lisac, 1988, str. 44). Međutim, da se ne bi prebrzo donosili zaključci, valja naglasiti da na Vrgadi *văs* znači »žitarica«, a inače se govori *zôb* (B. Jurišić, 1973, str. 229, 244). Uz buzetsko *jas* ili slično (P. Šimunović, 1970, str. 45; P. Ivić, 1963, str. 236; S. Zajceva, 1967, str. 86–87) napominjem da su takvi primjeri bilježeni u nevelikom broju punktova u Istri, ali i na udaljenom srednjočakavskom otoku Silbi, gdje je u međuvremenu *az* izgubljeno. Primjere tipa *tovâr* čakavci govore od Istre do Lastova (S. Zajceva, 1967, str. 94; S. Ivšić, 1971, str. 722), a i u buzetskom dijalektu imamo *tuvâr* (P. Ivić, 1961, str. 198), *tuvôr* (P. Šimunović, 1970, str. 39); sjeverni i srednjočakavski dijalekt imaju i primjere tipa *osâl* kakvi dolaze i u slovenskom jeziku. Naravno, na buzetskom prostoru vrlo su obični i drugi primjeri široko rasprostranjeni među čakavcima pa i izvan čakavskoga prostora (npr. *mukâ* »brašno«)²², ali i oni ograničeni na neveliko područje (npr. *sturîlu* »učinilo«, P. Ivić, 1961, str. 199; P. Šimunović, 1970, str. 43: *storîr*; usp. i Turina — Šepić-Tomin, 1977, str. 1982; M. Tentor, 1950, str. 85; P. Šimunović — R. Olesch, III, 1983, str. 289). U svemu, uz karakteristike zajedničke s ostalim istarskim čakavskim govorima, ima također i u leksiku dosta razlika, među kojima je najpoznatija *kaj* u značenju *quid* (F. Ramovš, 1935, str. 75; M. Hraste, 1963, str. 129; P. Šimunović, 1970, str. 45; J. Kalsbeek, 1989, str. 133), značajka što dolazi i u nekim idiomima južnočakavskog dijalekta u sjeverozapadnoj Istri (M. Hraste, 1967, str. 70), a također i u srednjočakavskom idiomu Hrvatskog Groba u Slovačkoj.

II.

Mnogo leksičkih osobitosti nalazimo i u jugozapadnom istarskom dijalektu, idiomu što je formiran u specifičan čakavski idiom (M. Hraste, 1966) nakon preseljenja stanovništva iz kontinentalnih predjela istočno od Cetine (P. Ivić, 1985, str. 194) većinom u 16. stoljeću. Tu se (pa i u mnogim idiomima ostalih dijalekata u Istri, usp. D. Alerić, 1982–1983) svaka rijeka naziva *sava*; primjer iz Rovinskog Sela glasi: *Tăn je sáva Dragônja* (B. Crljenko, 1985, str. 101). Iz Alerićevih analiza (1982–1983) vidljivo je kako ne bi bilo prihvatljivo Boškovićevo mišljenje da je u životu Premanturaca Sava igrala važnu ulogu »i da je jedno od njihovih ranijih središta bilo svakako negde u Posavini« (1978, str. 305), a i to da Alerić nije konzul-

tirao svu relevantnu literaturu. Iako podrijetlom pretežno štokavski tip s prilično čakavskih elemenata, taj je dijalekt danas označen redovnom uporabom zamjenice *ča* (ali i *zašto* npr.). Talijanizmi (npr. *kampānja* »polje« ili *kōrta* »dvorište«; M. Hraste, 1966, str. 21) su češći nego u Dalmaciji, uključujući i njihove deminutive i augmentative, ali se ne osjećaju takvima, pa se recimo prema *jaketa* tvori i *jaketi-ca* i *jaketina* (B. Crljenko, 1985, str. 101). Idući od juga prema sjeveru leksički se ambijent osjetno mijenja. Tako se u mjestu uglavnom štokavske fizionomije, u Premanturi, na istarskom jugu, govori npr. *kūṭ'a*, *kōsa*²³, *pivac* (R. Bošković, 1978, str. 305) nasuprot *hiža* || *hiša*, *vlāsi*, *pēteh* uglavnom u svim mjestima sjevernije, gdje ponegdje također imamo i germanizme *žājfa* »sapun« ili *gmājna* »pašnjak mjesne općine«. Te riječi dolaze i u Vodicama u Čićariji, što je i prirodno s obzirom na to da je riječ o zoni slovenskoga jezičnog susjedstva. I sâm leksik glavnine dijalekta i oaze Vodice u Čićariji pokazuje kako se radi o istom dijalektnom idiomu (J. Ribarić, 1940, str. 128 – 129), a nesumnjiva je i bliskost rječničkoga blaga jugozapadnoga istarskog dijalekta i govora Hrvata u talijanskoj pokrajini Molise (usp. J. Ribarić, 1940, str. 48), koje govore inače uvrstavamo u zapadni bosansko-hercegovački dijalekt. Međutim, pokazuje se da je govor moliških sela po leksičkim osobinama bliži govoru srednjodalmatinskih otoka nego istarskim mjesnim jezičnim sistemima, što vjerojatno proizlazi iz činjenice veće blizine stare postojbine Moližana i Hvarana, Bračana ili Korčulana nego Moližana i današnjih Istrana (Sujoldžić – Finka – Šimunović – Rudan, 1987, osobito str. 131 – 134). No svakako će biti da Vodice uz dobro čuvanje fonetike i morfologije karakterizira leksička inovativnost prouzročena utjecajima: usp. primjer *skadānj* zabilježen i u brojnim sjevernijim čakavskim idiomima, zatim među gradišćanskim Hrvatima, u mnogih kajkavaca, kao i u slovenskom jeziku (G. Neweklowsky, 1987, str. 14; J. Lisac, 1988, str. 42; G. Neweklowsky, 1989, str. 83). Vodice posjeduju i dosta čakavskih autohtonosti, npr. *ār* »jer«, *koṭiga* »krzno za muškarce ili također za žene«, *brīžan* »jadan, ubog«, *mīsečina* »mjesec na nebu« (S. Zajceva, 1967, str. 70 – 73). I sama uža područja posjeduju izrazitu leksičku neujednačenost; tako npr. u okolici Rovinja bilježimo *urna*, *lužnjak* i *čabar*, sve u značenju »kabao za pranje rublja«, ili *frmentun* i *trukinja* u značenju »kukuruz« (B. Crljenko, 1985, str. 104, bilj. 6). Interesantan je detalj da redovito »u svim mjestima« (M. Hraste, 1966, str. 20) dolazi riječ *bāk* (a ne *bik*), također i podatak da je *prosīnac* »u cijeloj Istri kod Hrvata« (J. Ribarić, 1940, str. 184) naziv prvoga mjeseca u godini, siječnja; usp. i P. Šimunović, 1970, str. 45; sâm Šimunović u Istri donosi i *antōšnjak* »siječanj« (1989, str. 213). U Vodicama *šūma* znači »suhu granje s lišćem ili bez njega« (J. Ribarić, 1940, str. 198) a sličnu sementiku, između ostaloga, uočavamo i na čitavu čakavskom jugu, npr. u Dračevici na Braču ili u Brusju na Hvaru (M. Hraste – P. Šimunović – R. Olesch, 1979, stupac 1222; J. i P. Dulčić, 1985, str. 685), a i drugdje na zapadu hrvatsko-srpskoga dijasistema; Skok je – s obzirom na areu riječi – pomišljao na njeno ili-ro-tračko podrijetlo (P. Skok, 1973, III, s. v. *šuma*, str. 422 – 423). Posebno je zanimljivo stanje u Rovinjskom Selu, gdje uz *šuma* – kao i u Vodicama – postoji *boška*, s time da je značenje diferencirano: *boška* je »pošumljen kompleks za koji se plaća porez« (B. Crljenko, 1989, str. 144), dok je *šuma* »drvo za loženje i potpalu« (B. Crljenko, *ibidem*).²⁴ U Rovinjštini *dilati* se odnosi na obrađivanje drva, štapa i st., a *delati* recimo na rad na njivama (B. Crljenko, 1985, str. 91). Donekle je usporediva situacija na Pašmanu (imamo podatke iz Dobropoljane i iz Ždrelca), u sjevernoj zoni južnočakavskog dijalekta, gdje *delati* znači »obrađivati drvo no-

žem«, dok se inače govori *rāditi* (po mom materijalu). Takvih potvrda u vezi s *dela-ti* || *dilati* imamo i s drugih terena, npr. s južnočakavskog otoka Korčule (P. Skok, 1971, I, s. v. *djelo*, str. 412–413). Rumunjskih riječi u Vodicama nema mnogo (J. Ribarić, 1940, str. 128), pri čemu odmah pomišljamo na utjecaj istrorumunjskoga što se u nekoliko punktova održao u Istri. Već smo istakli da je jugozapadni istarski dijalekt štakavski, o čemu svjedoči i primjer *tuparište* »držalo« koji u šćakavskom liku *toporišće* ili slično srećemo sve od Istre do srednjodalmatinskih otoka (S. Zajceva, 1967, str. 81; M. Hraste — P. Šimunović — R. Olesch, 1979, stupac 1246, 1266). Naprotiv, leksem *brek* »pas« čuje se jedino u Istri, ali ne jedino na području jugozapadnoga istarskog dijalekta (usp. npr. P. Ivić, 1961, str. 205; B. Crljenko, 1989, str. 140).

III.

Leksik sjevernočakavskog dijalekta posjeduje cio niz izvanredno zanimljivih arhaizama prirodnih za njegov rubni položaj među slavenskim idiomima. Spomenimo pokoji primjer, najprije one kojih nema u štokavštini, a uglavnom ni u slovenskom jeziku ili nema značenja odnosno tvorbi kao u čakavštini: *aš* »jer« (Žminj), *hódec* »pješke« (Cres), *koŕiga* »ženska suknja od krzna« (Cres), *lastív* »laskav« (Bakarac i Škrlevo), *lozbāt* »ljubiti« (Cres), *mêl* »sitan pijesak« (Kastav), *rilit se* »smijati se« (Orlec), *têr* »ta« (Orlec), *túk* »ovčji loj« (Orlec) ili »rastopljeno svinjsko salo« (Beli), *brīžan* »jadan« (Kastav), *kōsa* »pletunica« (Orlec), *koščica* »Gležanj« (Cres), *mesecina* »luna« (Cres), *mīto* »plaća, nagrada« (Pazin), *pravi* »desni« (Lupoglav), *pústi* »drag« (Pazin), *kjüvec* »kljun« (Cres).²⁵ Taj dijalekt zahvaćen je nekim slovenskim inovacijama još u davnini (P. Ivić, 1981, str. 74), pa je vjerojatno da se to djelomično ogleda i u leksiku, npr. *poredan* »rđav« (Istra), *vādit* »učiti« (Istra), *vaspeda* »opet« (Cres), *hlāpac* »sluga« (Kastav), *storit* »učiniti« (Bakarac i Škrlevo), *varat se* »čuvati se« (Cres; također *hranīt* »čuvati i sakriti«), *otrōk* »dijete« (Cres, Kastav, Opatija), *splōh* »entirely, altogether«, *splōšen* »not fastidious where food is concerned« (Orlec; H. P. Houtzagers, 1985, 355; S. Zajceva, 1967, str. 80–81) itd. Leksem *lāčan* ili slično dolazi u *svim* čakavskim dijalektima, ali i ponegdje u štokavštini, pa i izvan njenih zapadnih govora (S. Zajceva, 1967, str. 102). Naprotiv je *vālje* »odmah« ili slično ograničeno na sjeverniji prostor (do Senja i Brinja koji pripadaju srednjočakavskom dijalektu), a naročito to vrijedi za primjer *ūlika* »maslina« (S. Zajceva, 1967, str. 81, 82). *Krôh* ili slično ima značenje »velika stijena, litica« (P. Ivić, 1961, str. 205). Primjeri tipa *krôh* (npr. *grûh* u Orlecu sa značenjem »stones, esp. small ones«, H. P. Houtzagers, 1985, 249; isti je primjer i na području Bakarca i Škrljeva, ali u značenju »gomila kamenja nastala na polju prilikom odstranjivanja kamenja radi poboljšanja zemlje«, usp. Turina — Šepić-Tomin, 1977, str. 60) dolaze, osim toga, i u buzetskom (P. Ivić, 1961, str. 198) i u srednjočakavskom dijalektu (P. Ivić, 1982, str. 132; M. Tentor, 1950, str. 74). Ima, naravno, još prilično rijetkih potvrda, kao što je osobito npr. *lānita* »obraz«, zabilježena u raznim mjestima na Cresu (M. Tentor, 1950, str. 70, 77; S. Zajceva, 1967, str. 77; F. Bezlaj, 1982, str. 123–124). No posebno su po jedinim registriranjima na cjelokupnom hrvatskosrpskom ili još širem području registrirani zapisi iz Orleca *lāp* »lubanja« i *slēs* »sirište« (usp. W. Borys i Jasna Vlajić-Popović, 1987, str. 96–97; 106–108), a vrlo su vrijedni spomena i creski glagol *kujīt se* »šuljati se« (W. Borys, 1980, str. 22–23) odnosno imenica *opūka* »crijep, opeka, cigla«, zapisa-

na na ekavskom i na ikavsko-ekavskom terenu (W. Boryś, 1982, str. 11 – 13). Upravo navedeni primjer *lānita* zabilježen je i u najnovije doba u Orlecu na Cresu (H. P. Houtzagers, 1985, 284), gdje je nizozemski dijalektolog Houtzagers, uz stanovitu rezervu, registrirao i *juskī* »strange« (260), a sličnih potvrda ima i iz još nekih sjevernočakavskih ekavskih mjesta (S. Zajceva, 1967, str. 84; Turina — Šepić-Tomin, 1977, str. 100). Primjeri tipa *lej* ili *lij*, osim na ekavskom čakavskom terenu, dolaze još i u buzetskom dijalektu (P. Skok, II, 1972, s. v. *liti*, str. 310; Turina — Šepić-Tomin, 1977, str. 96; H. P. Houtzagers, 1985, 285; M. Tentor, 1950, str. 77). Među istarskim ekavcima najbliži su kvarnerskom jezičnom stanju oni na labinskom području, Boljuština na sjeveru obiluje istarskim autentičnostima, dok Pazinština donekle između te dvije zone ima situaciju posve u skladu s njenim položajem, a to se vidi i u leksiku (P. Ivić, 1961, str. 210). U Lupoglavu na boljunskom području najviše ima zajedničkih crta sa slovenskim jezikom (*yöbi* »gljive«, *hiša*, *ključemo*, *miza* »stol«, *tröpci*), u Labinštini stanje je radikalno drugačije (*pecürbi*, *küca*, *zovëmo*, *stöl*, *üsnice*), dok je u Pazinštini kombinirano: *yöbice* || *pečürve*, *küca*, *klücat*, *stuol*, *läloke* »usnice«).²⁷

IV.

Znatno područje zauzima srednjočakavski dijalekt, kojim se ne govori samo na određenim otocima i na neveliku prostoru uz obalu nego i u unutrašnjosti Istre, u Gorskom kotaru, u Pokuplju, u Žumberku, u Lici te među gradišćanskim Hrvatima u Austriji, u Mađarskoj i u Slovačkoj. Štoviše, i u iseljeništvu na drugim kontinentima nalazi se povećani broj govornika toga i ostalih čakavskih dijalekata. U Žumberku (kako nam svoj zavičajni govor prikazuje Petar Skok, 1956) dolaze tipični (ali ne isključivi) čakavizmi tipa *mālin*, *vālje*, *vāvik*, *petěj* ili *sīmo* (str. 219, 224, 233), uz mnogo posuđenica, ponajviše germanizama (npr. *kiklja*, str. 247), ali i naglašeno zanimljivih primjera kao *vānjkuš* < njem. *Wangenkissen* + tal. *cuscino* (str. 271; usp. također G. Neweklowsky, 1987, 14). Potvrda stare izolekse što vezuje čakavsko i slovensko područje svakako je i riječ *srāga* »kap, kaplja« zabilježena u žumberačkih čakavaca, oko Ogulina, u Ozlju, pa i u slovenskom jeziku (W. Boryś, 1982, str. 16 – 17). Leksem *brūnac* u nizu čakavskih mjesta (P. Skok, 1971, I, s. v. *brōmza*, str. 217) dolazi i u Brinju (B. Finka — S. Pavešić, 1968, str. 23), gdje je osim toga registrirano više primjera podudarnosti sa stanjem na području Duge Rese (npr. *fērtun* || *fērtun*, *kiklja*, *krōsna* »tkalački stan«, *vāklja* »pokošen red trave« — Brinje; *vākal* »otkos« — Duga Resa²⁷; usp. M. Perušić, 1986, str. 44, 47, 48, 66; B. Finka — S. Pavešić, 1968, str. 25, 27, 29, 40). Zanimljivo je (i iznenađujuće) da *besēda* u Brinju znači »rečenica« (Finka — Pavešić, 1968, str. 22), dok *gād* znači »daždenvjak«.²⁸ Također valja spomenuti *töpol* (primjer iz Brinja; *ibidem*, str. 39), i to zbog toga jer u buzetskom dijalektu imamo *tupöf* (P. Ivić, 1961, str. 199). U Gorskom kotaru ima leksičkih čakavizama tipa *kadi*, dosta romanizama i germanizama, pa čak i nešto turcizama (*divānīt* npr.), a slični primjeri dolaze i u Brinju i u Dugoj Resi, usp. Vida Barac-Grum — B. Finka, 1981; M. Perušić, 1986, str. 42; B. Finka — S. Pavešić, 1968, str. 24. Na području Duge Rese bilježimo *bāk* kao u jugozapadnom istarskom dijalektu, ali i specifične potvrde *bōšt* »šuma« odnosno *brāš-no* »kruh« (M. Perušić, 1986, str. 39 – 40). Paralelno s leksemom *bāzga* u Zvečaju kod Duge Rese (H. Perušić, 1986, str. 39) zabilježeno je *bāzag* (bāzak) u Stativama (M. Perušić, 1990, str. 110) a takvi primjeri, usporedivi s *bēšk* (P. Ivić, 1963, str. 235)

u bužetskom dijalektu, bilježeni su i na prostorima oko Ozlja i oko Karlovca (S. Težak, 1981, str. 181). Izučavanje gradišćanskih govora osobito je poučno s obzirom na nastojanje da utvrdimo kakvo je dijalektno stanje bilo prije odlaska iz domovine, a i pri studiju područjâ odakle su iselili. Sigurno je da je dio leksika prije seoba bio zajednički, što i danas pokazuju leksemi kao *gōdina* »kiša«, *mukā* »brašno«, *pomiriti se* »govoriti, razgovarati«, *grād* »zamak, tvrđava«. No dosta primjera sugerira zaključak da leksik prije migracija nije bio jedinstven, kako nam to prikazuje Gerhard Neweklowsky (1977a, 1987, 1989). Npr. u Pajngrtu, koji pripada srednjočakavskom dijalektu, govori se *protuliće* »proljeće« ili *loza* »šuma«, dok je kod čakavaca ikavaca u Stinjakima *prmalice* i *gora*.²⁹ Po malom broju turcizama zaključujemo da je do iseljenja došlo dok je još utjecaj turskog jezika bio slab, a nazočnost nekih romanizama (npr. *škur* »taman, mračan«) upozorava nas kako su oni u predtursko doba dopirali do prvotnih staništa između Une, Save i Kupe te nekih drugih predjela. Na otocima i na obali relativno vrlo velik dio leksika bilježen je samo u sjevernoj zoni dijalekta, do Senja ili često samo sjevernije: *isto* ili slično »bubreg«, *otrōk*, *sopāc* »svirač«, *splošan* »jednostavan u odijelu i ponašanju« (usp. S. Zajceva, 1967, uz konzultaciju ostale literature). Zanimljiva slovensko-čakavska izoleksa iz sjevernijih čakavskih krajeva jest *hūdȳč* »vrag«, zabilježena na otoku Srakane (J. Hamm — M. Hraste — P. Guberina, 1956, str. 161), a isto je i s primjerom *yospūd* »svećenik« (P. Ivić, 1982, str. 132) u Munama. Primjeri izdvojenosti primjera s područja južnog dijela dijalekta možda su nešto rjeđi nego na sjeveru. Usp. npr. *čaknūti* »čučnuti«; *knjiga* »pismo«; *knjiga* u tom značenju dolazi i u južnočakavskom dijalektu — Žirje i Vrgada; *kopačice* »gornja i donja čeljust«, *kūželj* »vrtlog, vir u ukuhanoj vodi« itd; to su potvrde sa Iža, usp. *Čakavska rič*, 9/1979, 2, str. 88, 91, 92. Silba i Olib zemljopisno su vrlo bliski otoci, ali ipak postoje među njima i leksičke razlike, npr. *fjôr* i *tūnd* »uštap« (Silba) odnosno *cvêt* i *uzbā* (Olib). Usp. Sujoldžić — Finka — Šimunović — Chavente — Rudan, 1987. Vrlo su česte posebnosti kontinentalnih čakavskih predjela, kako smo već vidjeli; ipak bih još izdvojio *vūtal* »šupalj« i *vrēdoma*³⁰ »doskora, brzo« (M. Perušić, 1986, str. 67) s područja Duge Rese, pa i *koščice* »gležanj« (B. Finka — S. Pavešić, 1968, str. 28; usp. i S. Zajceva, 1967, str. 73) i *luna* »duga« (S. Zajceva, 1967, str. 77) u Brinju.³¹ U značenju »sutra« u nekoliko mjesta bilježimo različite odgovore: *jūtra* u Senju (M. Moguš, 1966, str. 126), kao i u Brinju (B. Finka — S. Pavešić, 1968, str. 27), *jūtře* i *jūtri* u raznim mjestima ogulinsko-karlovačko-ozaljskog područja (S. Težak, 1981, str. 187), *jūtře* u Generalskom Stolu (P. Ivić, 1961, str. 201), *jūtri* u Zvečaju kod Karlovca (M. Perušić, 1986, str. 46), *jūtro* u Munama u sjevernoj Istri (P. Ivić, 1982, str. 133) itd. Sasvim usput upozoravam da je nedavno (1989) u Zagrebu izišao prvi svezak *Etnološkog atlasa Jugoslavije*, ali usputnost ne znači malu važnost te činjenice za leksikologiju, pa i za etimologiju. Tako je npr. zanimljivo uočiti da kao nazivi tradicijskih sprava za mrvljenje i izravnavanje obradive zemlje u Jugoslaviji³² naziv *šuj* odnosno *šulj* postoji u svega tri punkta na zapadu otoka Krka, a lako je moguće da pritom nije nevažno doseljenje na taj dio otoka stanovništva iz Like i sa Velebita (P. Ivić, 1986, str. 61). Radi se o svežnju granja koje se povlači po zemlji pri oranju. Posebno spominjem jedan primjer iz Kukljice na otoku Ugljanu, i to povezan sa starom zamjenicom *sb*. Naime, u nizu primjera kao *sēgutra* (moj zapis s otoka Rivnja pred Zadrom; usp. i S. Zajceva, 1967, str. 88) ili slično veoma se izdvaja kukljička potvrda *sētros* »jutros«, prema mome materijalu. Tu, dakle, vidimo dvostruki trag stare zamjenice. Poseban utjecaj, onaj engleskoga je-

zika, dolazi u govoru naših iseljenika, npr. u SAD, pa je tako govornik srednjočakavskoga dijalekta iz Sali na Drugom otoku rekao i ovu rečenicu: »Sve jedan štet, sve Novi Džorzi« (Dunja Jutronić-Tihomirović, 1985, str. 99).

V.

U proučavanju južnočakavskoga dijalekta na raspolaganju su nam tri opsežna rječnika: Hraste-Šimunović-Oleschov (1979, 1981, 1983), Jurišićev (1973) i dvojice Dulčića (1985), a imamo i drugih vrijednih leksikografskih ostvarenja. Zanimljivo je usporediti leksik stanovništva od Pašmana do Pelješca i Korčule s onim u sjeverozapadnoj Istri gdje se također govori istim dijalektom, a i na jugu Gradišća idiom pripadaju tom dijalektu. Očito je velik broj posuđenica iz talijanskoga na istarskom sjeverozapadu, kao i u jugozapadnom istarskom dijalektu; za znatan broj riječi sa sjeverozapada Istre (npr. *bôška*, *kampânja*, *pîpa*, M. Hraste, 1967, str. 71) nemamo istih ili sličnih leksema na otoku Vrgadi npr. (B. Jurišić, 1973), ali to, naravno, ne znači izostanak takvih primjera u svih dalmatinskih čakavaca ikavaca, kao što se iz raspravljanja V. Vinje (1987, str. 12–15) vidi za primjere *bôšak* (Korčula) ili *bûšak* »šuma« (Brusje) itd. Taj dio južnočakavskoga dijalekta u Istri ekavizama ima u prosjeku više no što se javljaju na glavninskom području dijalekta³³, a i leksičkih osobina zajedničkih sa slovenskim jezikom ima osjetno znatniji broj (npr. *hlâpac*, M. Hraste, 1967, str. 64). Još veće razlike pokazuje usporedba leksema u gradišćanskim Stinjakima i u Brusju na Hvaru npr.,³⁴ što je posve normalno, budući da ti čakavci ikavci u Gradišću nisu iseljeni iz Dalmacije, već se, po svemu sudeći, radi o iseljenicima iz okolice rijeke Une³⁵ (G. Neweklowsky, 1977b; W. Vermeer, 1982, 296). No svakako takvim obradbama treba dodati i moderno zasnovane priloge grupe autora (među kojima su i istaknuti čakavolozi Božidar Finka i Petar Šimunović) s analizama bazičnog rječnika ili kulturnog vokabulara pojedinih područja, djelomično citirane u ovom radu. Zanimljivi arhaizmi s područja južnočakavskog dijalekta također su primjereno analizirani: *lûkno* »iznemoglost, slabost« (W. Boryš, 1984–1985), *pâjid* »sitan parazit koji živi na kokoši« (W. Boryš, 1980), *pîr* (W. Sędzik, 1989, str. 128–129; usp. također *Čakavsku rič*, 11/1983, 1–2, str. 192) itd. Posebno napominjem da leksem *tovariš* »drug na ribanju u brodu«, zabilježen na Vrgadi (B. Jurišić, 1973, str. 217), dolazi i u nizu srednjočakavskih mjesta (Kukljica, Sali, Iž, Krk, Hreljin), dok tu riječ, bogato rabljenu u likovima *tovariš* i *tovaruš* u našoj književnoj baštini, nalazimo i u Gradišću, među ostalim u Stinjakima (*tovaruš*), doduše u nešto drugačijem značenju (P. Šimunović — R. Olesch, 1983, stupac 550). Naravno, valja naglašeno spomenuti i ulazak zamjenice *što* u veći broj govora čakavskoga juga (uključujući i lastovski dijalekt). Primjeri kao *jîd* »ljutnja«, *jîditi se* »ljutiti se« dolaze na području južnočakavskoga dijalekta; tako je i u jugozapadnom istarskom dijalektu (*jîd* u Vodicama), dok ostali čakavci imaju *jad*, *jaditi se* ili *ljûtiti se* (S. Zajceva, 1967, str. 105; J. i P. Dulčić, 1985, str. 490; B. Finka — A. Šojat, 1968, str. 190 itd.). Primjeri kao *mozoj* znače u južnoj čakavštini »žulj« dok sjevernije znače »čir« ili »prištić« (na licu); usp. S. Zajceva, 1967, str. 93 Turina — Šepić-Tomin, 1977, str. 113. Ikavska čakavština jugoistočno od Pašmana u značenju »debeo« upotrebljava *prîtil* ili slično (S. Zajceva, 1967, str. 71–72; M. Hraste — P. Šimunović — R. Olesch, 1979, stupac 956; B. Jurišić, 1973, str. 170; J. i P. Dulčić, 1985, str. 625), dok je na Cresu *tîl* (H. P. Houtzagars, 1985, 379). *Grusti mi se* sve od Istre do sjevera južne čakavštine (Pašman) znači »neće mi se« ili slično

(S. Zajceva, 1967, str. 75; moj materijal), ali je na Ižu (srednjočakavski dijalekt) zabilježeno sljedeće: *grüstiti se* »militi se za nekim koji je odsutan« (*Čakavska rič*, 9/1979, 2, str. 90). U Šepurini na Prviću (kao i na Žirju) registrirano je *itros* »jutros« (A. Kursar, 9/1979, 2, str. 25; B. Finka — A. Šojat, 1968, str. 190), a na Žirju, na Vrgadi i na Hvaru *pivo* znači »piće«, kao i ponegdje sjevernije (S. Zajceva, 1967, str. 106; B. Finka — A. Šojat, 1968, str. 198; Hraste — Šimunović — Olesch, 1979, stupac 809).

VI.

U obradbi leksika lastovskoga dijalekta vrijedno je uočiti kako u njemu dolaze one riječi što su zajedničke čakavštini, slovenskom jeziku i nekim štokavskim govorima (usp. S. Zajceva, 1967, str. 91 — 107). Tako su primjeri što vezuju čakavštinu i zapadne štokavske govore, među ostalim, lastovsko *ufân* (V. Oblak, 1894, 429, 440), *djevojka* (V. Oblak, 1894, str. 432)³⁶ i *godišće* (V. Oblak, 1894, 431, 439; M. Kušar, 1892 — 1893, str. 323; *godišće*), dok u primjere, što se osim u čakavštini javljaju i šire na štokavskom području, uvrštavamo *dăž* »kiša« (M. Kušar, 1892 — 1893, str. 323; D. Brozović — J. Lisac, 1981, str. 277), *lăčan* »gladan« (M. Kušar, 1892 — 1893, str. 327), *săje* »čada« (V. Oblak, 1894, 429), *vlăsi* (V. Oblak, 1894, 442), *zăbit* »zaboraviti« (M. Kušar, 1892 — 1893, 327), *gôž'de* || *gôzje* »gvožđe« (D. Brozović — J. Lisac, 1981, 277). Značenja drugačija od prosječnih štokavskih nazočna u slovenskim, čakavskim i nekim periferijskim štokavskim govorima jesu *čjêno* »jeftino« (M. Kušar, 1892 — 1893, 319) i *věĩ* || *vějĩ* »veliki«. Uz srodnost s obližnjim idiomima čakavskoga juga očita je i povezanost s dubrovačkim govorom, što je vidljivo iz primjera *kúpjena* »kupina« (M. Kušar, *ibid.*, 321), potvrde istovjetne dubrovačkoj. Usp. također *pôtolăs(t)* »ugodnost«. Postoje, naravno, i razlike, pa na Lastovu imamo *lâmp* »munja« (D. Brozović — J. Lisac, 1981, 278), dok je u Dubrovniku *lănap* (*Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, XI, Beograd 1981, 213). Inače se u čakavaca obično javljaju primjeri tipa *likar* »liječnik«, međutim, na Lastovu je registrirano *ljěšnik* (M. Kušar, *ibid.*, 324). Primjere *promalête* || *pramajête* »proljeće«, *šijăk* »žalac«, *xrementûn* (D. Brozović — J. Lisac, *ibid.*), *brêče* »komine od maslina«, *namladinškat* »tući djecu«, *rasamôvoljit* »razbluditi«, *slizit*³⁷ »polako točiti« (M. Kušar, *ibid.*) izdvajamo zbog njihove naglašene zanimljivosti bilo s koje strane. Među hrvatskim nazivima pripadnika morske faune, što ih je popisao i svestrano obradio Vojmir Vinja (1986), na Lastovu u priličnom broju potvrda nalazimo nazive zabilježene jedino tamo, bilo da su slični drugima ili da su posvema različiti. To su *krlatica* »golub« (V. Vinja, 1986, II, 221), *gušterica* »šilo« (242), *oljiga* »oliga« (248), *pijerak* »pirka« (262), *ribon* »arbun« (271), *lumbrak krivog nosa* »dugonosica« (314), *moluda* »Blenniidae« (337), *kučak* »grdobina« (361), *komorana* »kozica« (363), *sovica* »zezalo« (366), *račić* »zdravamarija« (371), *tantor* »lignjun« (397). Naravno da tako bogata građa i znanstveni pristup temi omogućuje usporedbe toga specifičnog leksika u raznim čakavskim idiomima, ali ne jedino u njima.

*

U pripremi ovoga priloga osnovnu sam pozornost posvetio prostiranju pojedinih leksema u čakavskim idiomima, a praćenje etimoloških dostignuća Petra Skoka, Vojmira Vinje, Wiesława Borysa, Jasne Vlajić-Popović i drugih s primjenom

tih rezultata moralo je ostati u sjeni. Stoga bih se u skladu s koncepcijom zadržao još samo na jednom primjeru, i to kao slavist na primjeru iz praslavenske baštine, a koji kod nas najčešće glasi *olīto* ili *jelīto* (S. Zajceva, 1967, str. 76–77; G. Newekowsky, 1989, str. 86; ostala dijalektološka literatura) uz razne akcenatske varijacije, i to u dva osnovna značenja: »vrsta kobasice« i »crijevo«. Češće se radi o neutrumu nego o femininumu, dakle frekventniji je tip *olīto* (Kastav) nego *jelīta* (Brinje), a iznimno dolazi *jalīto* (P. Skok, 1971, I, str. 751; Lika), *ūlīta* (P. Ivić, 1963, str. 231; Blatna Vas kod Buzeta) odnosno *volīta* (D. Vas u Istri), dakle s različitim prefiksima (*a-*, *e-*, *o-*), s time da se u bužetskom primjeru radi o zasebnom razvoju nenaglašenog vokala *o* (usp. i *ulīta* »crijeva«; P. Ivić, 1961, str. 199; Draguč kod Buzeta). U hrvatskom jeziku primjeri su rašireni u dva dijalekta, u srednjočakavskom (uključujući i Gradišće i okolice Karlovca) i u sjevernočakavskom, zabilježen je i u bužetskom, pronađen je takav primjer i na Pašmanu (moj materijal), dakle u južnočakavskom dijalektu, a prema jeziku pjesnika Mate Balote mogli bismo zaključiti kako se *jēleto* »crijevni nadjevak« (P. Šimunović, 1989, str. 213), dakle primjer toga tipa, govori i u jugozapadnom istarskom dijalektu. Naravno, ova analiza mogla bi se proširiti i na ostale slavenske jezike što bi već predstavljalo bavljenje praslavenskim rječnikom, utvrđivanjem prvobitnih areala određenog leksema i njegove semantičke evolucije.

*

Sve u svemu, svakako je analiza čakavskoga leksika upozorila na dio specifičnosti čakavskih idioma te na veliku znanstvenu važnost kako skupljanja tako i proučavanja toga dijela naše jezične baštine. Pristup golemu jezičnom fondu pokazao je da je leksik podložan utjecajima pa se stoga i dosta brzo mijenja, ali i da je konzervativan te zato posjeduje i izvanredno zanimljive arhaizme.

Popis citirane literature

- Danijel Alerić, 1982–1983: »Hidronimni apelativ sava, hidronimi Savinja i Dravinja i problem starosti slovenske vokalne redukcije«, *Filologija*, 11/1982–19823, str. 271–296.
- Vida Barac-Grum — Božidar Finka, 1981: »Govori i nazivlje«, u: *Gorski kotar*, Delnice 1981, str. 418–431.
- France Bezlaj, 1977–1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–II, SAZU, Ljubljana 1977, 1982.
- Wiesław Boryś, 1980: »Serbsko-chorwckie studia leksykalne«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXIII-1/1980, str. 17–37. 1982: »Prilozi srpskohrvatskoj etimologiji«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXV-2/1982, str. 7–20.
- 1984–1985: »Čakavski semantički arhaizam *lukno* »iznemoglost, slabost«, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII–XXVIII/1984–1985, str. 95–97.
- Wiestaw Boryś i Jasna Vlajić-Popović, 1987: »Iz reliktnih leksema praslavenskog porekla u srpskohrvatskim dijalektima (I)«, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXX-1/1987, str. 95–109.

- Radosav Bošković, 1978: *Odabrani članci i rasprave*, CANU, Titograd 1978.
- Dalibor Brozović, 1962: »O raznolikosti nazivâ za *daždvenjaka* i o njezinim uzrocima (s osobitim obzirom na teritorij Bosne i Hercegovine). In memoriam Stjepanu Ivšiću«, *Slavia*, 31/1962, seš. 4, str. 537–554.
- 1970a: *Standardni jezik*, MH, Zagreb 1970.
- 1970b: »Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora (In memoriam prof. Mati Hrasti)«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8/1970, str. 5–30.
- Dalibor Brozović i Josip Lisac, 1981: »Lastovo (OLA 56)«, u: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ANUBiH, Sarajevo 1981, str. 275–280.
- Dalibor Brozović — Pavle Ivić, 1988: *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, JZL »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1988.
- Branimir Crljenko, 1985: »Govor Hrvata Rovinjštine«, *Istra*, 23/1985, br. 3–4, str. 91–104.
- 1989: »Leksik u govoru Rovinjskog Sela«, *Istra*, 27/1989, br. 1–2, str. 135–149.
- Jure Dulčić — Pere Dulčić, 1985: »Rječnik bruškoga govora«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7–2/1985, str. 371–747.
- Božidar Finka, 1985: »O rječniku Jure i Pere Dulčića i o njegovu jeziku« *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7–2/1985, str. 373–380.
- 1989: »O našoj dijalekatskoj geografiji i dijalektološkoj leksikografiji«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8/1989, str. 7–11.
- Božidar Finka i Slavko Pavešić, 1968: »Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici«, *Rasprave Instituta za jezik*, 1/1968, str. 5–44.
- Božidar Finka i Antun Šojat, 1968: »Govor otoka Žirja«, *Rasprave Instituta za jezik*, 1/1968, str. 121–220.
- Josip Hamm — Mate Hraste — Petar Guberina, 1956: »Govor otoka Suska«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1/1956, str. 7–213.
- Hubrecht Peter Houtzagers, 1985: *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, Rodopi, Amsterdam 1985.
- Mate Hraste, 1963: »Refleks nazala φ u buzetskom kraju«, u: *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*, HFD, Zagreb, 1963, str. 129–135.
- 1966: »Govori jugozapadne Istre«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 2/1966, str. 5–28.
- 1967: »Ikavski govori sjeverozapadne Istre«, *Filologija*, 5/1967, str. 61–75.
- Mate Hraste — Petar Šimunović — Reinhold Olesch, 1979, 1981, 1983: *Čakavisches Lexikon*, I–III, Köln — Wien 1979, 1981, 1983.
- Pavle Ivić, 1961: »Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske«, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VI/1961, str. 191–212.
- 1961–1962: »Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezičke oblasti«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, IV–V/1961–1962, str. 117–130.
- 1962: »Srpskohrvatska dijalektologija u najnovijem periodu«, *Književnost i jezik*, IX/1962, br. 1, str. 15–22.

- 1963: »Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu«, *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spąawinski*, Kraków 1963, str. 227 – 243.
- 1981: »Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5/1981, str. 67 – 91.
- 1982: »O munskom govoru u severnoj Istri«, *Studies in Slavic and General Linguistics*, II/1982, str. 131 – 155.
- 1985: *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*, Drugo izdanje, MS, Novi Sad 1985.
- 1986: *Srpski narod i njegov jezik*, Drugo izdanje, SKZ, Beograd 1986.
- Stjepan Ivšić, 1971: *Izabrana djela iz slavenske akcentacije, München 1971*.
- Dževad A. Jahić, 1987a: »Lingvistička geografija — predmet i metodi istraživanja, dosadašnji rezultati« *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXX – 1/1987, str. 35 – 48.
- 1987b: »Stanje i perspektive primjene arealnog metoda u proučavanju leksike srpskohrvatskog jezika«, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXX – 2/1987, str. 89 – 98.
- Ivo Jardas, 1957: »Kastavština. Građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru«, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 39/1957, str. 5 – 406.
- Blaž Jurišić, 1973: *Rječnik govora otoka Vrgade uspoređen s nekim zapadnoštokavskim govorima*, JAZU, Zagreb 1973.
- Dunja Jutronić-Tihomirović, 1985: *Hrvatski jezik u SAD*, Logos, Split 1985.
- Janneke Kalsbeek, 1984 – 1985: »Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri«, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVI – I – XXVIII/1984 – 1985, str. 313 – 320.
- 1987: »Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadno-čakavskog kompleksa«, *Studies in Slavic and General Linguistics*, 10/1987, 91 – 100.
- 1989: »Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskog kompleksa«, *Istra*, 27/1989, br. 1 – 2, str. 126 – 134.
- Ante Kursar, 1979: »O šepurinskom govoru (iz gramatike i čitanke)«, *Čakavska rič*, IX/1979, br. 2, str. 3 – 49.
- Marcel Kušar, 1892 – 1893: »Glavne osobine lastovskoga narječja«, *Nastavni vjesnik*, 1/1892 – 1893, str. 319 – 327.
- Josip Lisac, 1988: »Nad dijalekatskim leksikom hrvatskosrpskog sjeverozapada«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 27(17), 1988, str. 35 – 48.
- Iva Lukečić, 1990: *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1990.
- Milan Moguš, 1966: »Današnji senjski govor«, *Senjski zbornik*, II/1966, str. 5 – 152.
- 1985: »Nacrt za rječnik čakavskog narječja«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7 – 1/1985, str. 319 – 336.
- Gerhard Neweklowsky, 1977a: »Iz leksičkog blaga gradišćanskih Hrvata«, *Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića*, Sarajevo 1977, str. 295 – 300.
- 1977b: »Gradišćansko-hrvatski govori u okviru srpskohrvatske dijalektolo-

- gije (Poreklo gradišćanskih Hrvata)«, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 6–1/1977, str. 213–223.
- 1987: »Lexikalische Übereinstimmungen im nordwestlichen Südslawischen«, *Slavistična revija*, 35/1987, br. 1, str. 3–16; 35/1987, br. 2, str. 187–209.
- 1989: »Leksička podudaranja u sjeverozapadnim perifernim govorima južnoslavenskog jezičnog areala«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8/1989, str. 77–88.
- Vatroslav Oblak, 1894: »Der Dialekt von Lastovo«, *Archiv für slawische Philologie*, 16/1894, 426–450.
- Marinko Perušić 1986: »Rječnik čakavskog narječja općine Duga Resa i Karlovac«, *Čakavska rič*, 14/1986, br. 2, str. 35–73.
- 1990: »Rječnik čakavskog narječja općine Duga Resa i Karlovca III. dio«, *Čakavska rič*, 18/1990, br. 2, str. 109–147.
- Ivan Popović, 1956: »Lingvistika o vremenu naseljenja Hrvata u južnu Istru«, *Riječka revija*, 5/1956, br. 4, str. 137–141.
- Fran Ramovš, 1935: *Historična gramatika slovenskoga jezika*, VII. *Dialekti*, Ljubljana 1935.
- Josip Ribarić, 1940: »Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri«, *Srpski dijalektološki zbornik*, IX/1940, str. 1–207.
- Wtadystaw Sędzik, 1989: »Dijalekatski leksički materijal u rekonstrukciji praslavenskoga leksika«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8/1989, str. 127–134.
- Petar Skok, 1956: »Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca (Prvi dio)«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1/1956, str. 215–278.
- 1971–1974: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, JAZU, Zagreb 1971–1974.
- A. Sujoldžić — B. Finka — P. Rudan — P. Šimunović, 1990: »Gradišćanskohrvatski govori u međusobnom odnosu i prema nekim govorima u Hrvatskoj (Hemmingove mjere sličnosti)«, *Croatica Slavica Indoeuropaea*, Wien 1990, str. 223–238.
- Anita Sujoldžić — Božidar Finka — Petar Šimunović — A. Chaventre — Pavao Rudan, 1987: »Jezična mikroevolucija otoka Silbe i Oliba (Analiza bazičnog rječnika)«, *Rasprave Zavoda za jezik*, 13/1987, str. 107–115.
- Anita Sujoldžić — Božidar Finka — Petar Šimunović — Pavao Rudan, 1987: »Jezik i porijeklo stanovnika slavenskih naseobina u pokrajini *Molise*, Italija«, *Rasprave Zavoda za jezik*, 13/1987, str. 117–145.
- Petar Šimunović, 1970: »Dijalekatske značajke buzetske regije«, *Istarski mozaik*, 8/1970, br. 5, str. 35–49.
- 1989: »Balotine pjesme u ogledalu rakaljskog govora«, *Rasprave Zavoda za jezik*, 15/1989, str. 207–217.
- Antun Šojat, 1985: »Zasade rječnika hrvatskih kajkavskih govora«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7–1/1985, str. 337–361.
- Mate Tentor, 1950: »Leksička slaganja creskoga narječja i slovenskoga jezika protiv Vukova jezika«, *Razprave SAZU*, 1/1950, str. 67–92.
- Stjepko Težak, 1981: »Dokle je *kaj* prodro na čakavsko područje?« *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5/1981, str. 169–200.

- Zvonimir Turina — Anton Šepić-Tomin, 1977: *Rječnik čakavskih izraza. Područje Bakarca i Škrljeva*, Riječko književno i naučno društvo, Rijeka 1977.
- Willem Vermeer, 1982: »On the Principal Sources for the Study of Čakavian Dialects with Neocircumflex in Adjectives and e-presents«, *Studies in Slavic and General Linguistics*, 2, 1982, 279–341.
- Vojmir Vinja, 1985a–1985b–1987–1989: »Etimološki prilozi čakavskoj aloglotiji I–IV«, *Čakavska rič*, 13/1985, br. 1, str. 57–78; *ibidem* 13/1985, br. 2, str. 3–14; *ibidem*, 15/1987, br. 1, str. 3–41; 17/1989, br. 1, str. 3–34.
— 1986: *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, I–II, JAZU-Logos, Zagreb-Split 1986.
- Svetlana Zajceva, 1967: »Specifična slovenska leksika u savremenim čakavskim govorima«, *Prilozi proučavanju jezika*, 1/1967, str. 69–110.
— 1982: »Dijalekatski rečenici kao baza za savremena lingvistička istraživanja«, u: *Leksikografija i leksikologija, Zbornik referata*, Beograd-Novi Sad 1982, str. 69–76.

Bilješke

- ¹ V. npr. Svetlana Zajceva, 1982, str. 73; Dževad A. Jahić, 1987b, str. 92.
- ² Usp. Milan Moguš, 1985; Antun Šojat, 1985; Božidar Finka, 1989.
- ³ Usp. Dževad A. Jahić, 1987a, osobito str. 35, bilj. 2.
- ⁴ Willem Vermeer, 1982, poglavito str. 289–290. Usp. također bilj. 10 na str. 328–329.
- ⁵ Dalibor Brozović, 1970a, str. 155–156; Dalibor Brozović — Pavle Ivić, 1988, str. 80–90.
- ⁶ Pavle Ivić, 1981, str. 67.
- ⁷ Dalibor Brozović, 1970b, str. 5–6.
- ⁸ Pavle Ivić, 1962, str. 16; Janneke Klasbeek, 1987, str. 92–95. Usp. također članak iste autorice i istog naslova: 1989. — No zanimljivo je da poseban refleks kratkog *jata* postoji i u Boljunštini izvan područja buzetskoga dijalekta, na što je prvi upozorio P. Ivić (1961, str. 207), a što je, dodajući i neke dopune, istakla i J. Kalsbeek, 1987, str. 94; 1989, str. 129.
- ⁹ Usp. npr. Pavle Ivić, 1961, str. 191–192.
- ¹⁰ V. 1961, str. 199. — Navodeći primjere, u ovoj raspravi ili zadržavam način bilježenja u citiranim raspravama (uključujući i naglasak, ponekad i bez bilježenja akcenta) ili ga prilagođavam primjenjujući uobičajen sistem.
- ¹¹ Usp. Svetlana Zajceva, 1967, str. 101–102; P. Skok, 1971, I, s. v. *his*, str. 668–669; G. Neweklowsky, 1987, 13.
- ¹² Pavle Ivić, 1963, str. 238. O rasprostranjenosti riječi *vas v.* u Svetlana Zajceva (1967, str. 82) odakle proizlazi uporaba toga leksema i u sjevernočakavskom dijalektu.
- ¹³ Usp. Petar Šimunović, 1970, str. 45.
- ¹⁴ Svetlana Zajceva, 1967, str. 76.
- ¹⁵ Petar Šimunović, 1970, str. 45. Zanimljivo je da na srednjodalmatinskim otocima dolazi *kôr* (M. Hraste — P. Šimunović — R. Olesch, 1979, stupac 444) a na Lastovu *kîr* (Marcel Kušar, 1892–1893, str. 324). *Kri* je zabilježeno i na Cresu i na Krku (M. Tentor, 1950, str. 76); Houtzagers bilježi *krîj* (1985, 278).
- ¹⁶ Petar Šimunović, 1970, str. 45.
- ¹⁷ Pavle Ivić, 1963, str. 230.
- ¹⁸ Svetlana Zajceva, 1967, str. 105; G. Neweklowsky, 1987, 190.
- ¹⁹ Svetlana Zajceva, 1967, str. 102, također i ostala literatura, osobito G. Neweklowsky, 1987, 192.
- ²⁰ P. Ivić, 1963, str. 231; Isti, 1961, str. 198.
- ²¹ Otok Pašman u cjelini ubrajam u južnočakavski dijalekt, jer broj ekavizama nije do-

statan da bi bio uvršten u srednjočakavski dijalekt. Usp. drugačiji stav u: Iva Lukežić, 1990, str. 21.

²² Usp. Svetlana Zajceva, 1967, str. 93; G. Neweklowsky, 1987, 193.

²³ Naravno, misli se na značenje »kosa«, ne na tipično čakavsko značenje »pletenica.« Usp. Svetlana Zajceva, 1967, str. 72–73.

²⁴ U Vodicama *böška* je »hrastova šuma« (J. Ribarić, 1940, str. 133), *gözd* je »gusta šuma, bukova šuma« (*ibidem* str. 148), dok je *šumâr* »grmlje od niže bukovine« (*ibidem*, str. 198).

²⁵ Svakako, moglo bi se navesti još dosta raznih mjesta gdje su zabilježeni takvi ili slični primjeri, i to i u okviru samog dijalekta i izvan njega. Usp. npr. u Svetlana Zajceva, 1967, str. 70–74, kao i u ostaloj literaturi. Ipak je istina da često raspoložemo samo fragmentarnim podacima.

²⁶ P. Ivić, 1961, str. 209–210. Kao što je i prirodno očekivati, na bužetskom području također dolazi *trâbac* ili slično (P. Ivić, 1963, str. 233, 234; Janneke Kalsbeek, 1984–1985, str. 316).

²⁷ Stjepan Ivšić (1971, str. 758–759) piše ovako: »Kajkavci na jugu od Save za *otkose* govore *vêki* (pored *rêdi*), oni koji se primiču čakavcima *vâkli* (tako je i u Žumberku), a tako govore i naši sjeverni čakavci u Karlovačkom i Ogulinskom kotaru, a i dalje. Pravi je akcentat *vakâl-vaklä*, pa se prema njemu udešava lokalni. I gradišćanski čakavci govore samo *vakâl* || *vâkâl*, pl. *vâkli*.« Usp. i Težakove primjere u 1981, str. 197.

²⁸ Usp. D. Brozović, 1962, str. 553, gdje se registrira kako je ustanovljeno da je daždevnjak neka vrst bosanskog tabua, pa zatim ističe: »Čim se jedan naziv udomači, seljaci ga iskrenu ili stvore kakav novi, a to je tipična tabuistička reakcija.« — Inače je *gâd* ili slično obično u sjevernih čakavaca u značenju »zmija« ili »zmija otrovnica«, usp. Svetlana Zajceva, 1967, str. 83–84, također i druga literatura.

²⁹ Usp. Sujoldžić — Finka — Rudan — Šimunović, 1990, str. 226: »Pokazuje se naime da je za veću sličnost leksika bitnija kulturna i geografska bliskost od sličnosti po dijalekatskoj pripadnosti. To znači da kompaktnost geografskog prostora, političko-teritorijalne uprave te materijalna i duhovna kultura koja se razvija unutar tih prostora jače oblikuju leksičko niveiranje unutar različitih dijalekatskih punktova nego pripadnost određenom narječju.«

³⁰ *Vred(a)* je vrlo obično i unutar srednjočakavskog dijalekta i izvan njega.

³¹ Međutim, B. Finka i S. Pavešić (1968, str. 30) bilježe *lúna* u značenju »mjesečina«.

³² Tekst/komentar »Nazivi tradicijskih sprava za mrvljenje i izravnavanje obradive zemlje u Jugoslaviji« (str. 7–8) napisao je Tomo Vinšćak, a on je i autor karte.

³³ Npr. priličan broj ekavizama iz Brusja na Hvaru izdvojio je B. Finka (1985, str. 377).

³⁴ U Brusju, naime, izostaju primjeri kao *godîna* »kiša«, *kača* »zmija«, *vračiti* »liječiti« itd. (J. Dulčić i P. Dulčić, 1985).

³⁵ S tog su terena približno i čakavci ikavci u Nardi na mađarskom zapadu. Zanimljivo je da oni u značenju »plivati« govore *plît* (P. Ivić, 1961–1962, str. 121).

³⁶ U M. Kušara (1892–1893, str. 320) *děvôjka*. Napominjem da je Kušar lastovske riječi naglašavao »na čisto štokavačku (i ako koja ima možda nješto i čakavačkoga akcenta)«, *ibidem*, str. 325.

³⁷ U (ekavskom) Kastvu zabilježeno je *slizèt* (I. Jardas, 1957, str. 403).

Josip Lisac

LEXICAL CHARACTERISTICS OF THE CHAKAVIAN DIALECTS

Summary

The most typical specific qualities of the lexical characteristics in the dialects of Buzet, south-west Istria, north chakavian, central chakavian, south chakavian

and of the island of Lastovo are studied. When analysing the distribution of individual lexemes special attention has been paid to the differences in the same dialect and to the connections among different dialects. The analysis of the chakavian lexeme shows that the vocabulary is very much subjected to the influences which cause rather quick changes, but that it is also conservative at the same time retaining very interesting archaisms. The Romance influences are most frequent, but archaisms represent the original Slavic heritage.